

1915 YILINDA KUMKALE MUHAREBESİNDE ŞEHİT OLANLARIN DEFNEDİLDİĞİ ALANIN TARİHSEL KAYNAKLARLA TESPİTİ

Identification of the Area Where the Martyrs were Buried in the Battle of Kumkale in 1915 based on Historical Sources

Murat KARATAŞ*

Özet

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Boğazı'nı donanma ile geçemeyen İtilaf Devletleri, 25 Nisan günü amfibi bir harekât ile karaya asker çıkarmış ve 8,5 ay sürecek çatışmaları başlatmışlardır. 25 Nisan 1915 tarihindeki çıkarmalardan birisi de Çanakkale Boğazı'nın girişinde, Anadolu yakasında bulunan Kumkale'ye yapılmıştır. Amfibi harekâtın ilk gününde Fransız birlikleri, Kumkale'yi ele geçirmiştir. Fransızlar, bölgede iki gün boyunca devam eden çarpışmalardan sonra Kumkale'de tutunamayarak 28 Nisan sabahı geri çekilmişlerdir.

25-27 Nisan 1915 tarihleri arasında iki gün devam eden Kumkale muharebesinde şehit olan Türk askerleri ve ölü olarak Kumkale'de bırakılan Fransız askerleri, 28 Nisan 1915 tarihinden itibaren bölgedeki Türk birlikleri tarafından defnedilmiştir. Günümüzde Kumkale muharebe alanında Türklere veya Fransızlara ait bir anıt ya da bir şehitlik bulunmamaktadır.

Bu makale, Kumkale'de şehit olan Türk askerleri ile Fransız askerlerinin defin bölgesini, tarihsel veriler ışığında ortaya çıkarmak amacıyla yazılmıştır. Makale, günümüzde mevcut olmayan bu şehitlik

* Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü; muratkrats@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-3581-0735.
Çanakkale Valiliği, Çanakkale İl Özel İdaresi ve Çanakkale Savaşları Enstitüsüne teşekkür ederim.

alanına dair tarihsel askerî kaynaklar sunmaktadır. Aynı zamanda Kumkale muharebesindeki zayıat açısından da literatüre katkı sunmak hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale Cephesi, Kumkale, Fransa, Osmanlı, Şehitlik

Abstract

Unable to cross the Dardanelles with their navy in the First World War, the Allied Powers landed troops with an amphibious operation on April 25 and started the conflict that would last 8,5 months. One of the landings on April 25, 1915 was made in Kumkale, located on the Anatolian side, at the entrance of the Dardanelles. On the first day of the amphibious operation, French troops captured Kumkale. After two days of fighting in the region, the French could not hold on to Kumkale and retreated on the morning of April 28.

The Turkish soldiers who were martyred in the Kumkale battle, which lasted for two days between 25-27 April 1915, and the French soldiers who were left dead in Kumkale, were buried by the Turkish troops in the region as of 28 April 1915. Today, there is no monument or martyrs' cemetery belonging to the Turks or the French in the Kumkale battlefield.

This article aims to reveal the burial area of the Turkish soldiers and French soldiers martyred in Kumkale in the light of historical data. The article provides historical military sources regarding this martyrdom site that does not exist today. At the same time, it is aimed to contribute to the literature in terms of casualties in the Battle of Kumkale.

Keywords: First World War, Çanakkale Front, Kumkale, France, Ottoman, Martyrdom

Giriş

Kumkale muharebesi, İtilaf Devletleri'nin 25 Nisan 1915 tarihinde Gelibolu Yarımadası'nın güney ucundaki Seddülbahir bölgesine yapılacak olan amfibi

harekâtı örtme amacıyla Çanakkale'nin Anadolu yakasındaki Kumkale'ye gerçekleştirdikleri kısa süreli (25-27 Nisan 1915) amfibi harekâttır.¹

Kumkale'ye çıkarma yapan Fransız birlikleri karma bir alaydan kurulmuştur. Albay Ruef komutasındaki bu alayda, Fransızlardan oluşan bir tabur ve Senegallilerden oluşan iki tabur² olmak üzere toplamda 2.800 civarında asker bulunmaktadır.³

Kumkale'yi savunan Türk birlikleri, 3'üncü Tümen'e bağlı 31'inci Alay'ın 6'ncı bölüğüyle (iki takımlı) Fransız amfibi harekâtının ilk anlarını karşılamışken 31'inci Alay'ın 1'inci ve 3'üncü Taburu, 39'uncu Alay'ın 1'inci ve 2'nci Taburu (iki bölük eksik) takviyeleri ile muharebeler esnasında Fransız birlikleri miktarını aşmışlardır.⁴

1- Kumkale Muharebesinde Tarafların Zayıyatı

İki gün süren Kumkale muharebesinde tarafların zayıyat miktarlarına dair farklı tarihsel veriler vardır.

1.1. Fransız Zayıyatı

Oglander, Fransız resmî raporlarına dayalı olarak Fransızların Kumkale'deki zayıyat miktarını 778 kişi olarak belirtmektedir.⁵ Daha detaylı olmak üzere Fransızların, 6'sı subay olmak üzere 176 ölü; 4 subay ve 125 asker kayıp; 10 subay

¹ 1915 yılının 25 Nisan gününde Seddülbahir'de yapılan amfibi harekâtın, Kumkale'ye yapılan iki günlük amfibi harekât sayesinde başarılı olabildiği konusundaki bir değerlendirme için bkz. Krisztián Bene, "Les Troupes Coloniales Françaises Dans La Grande Guerre", *Humanitas*, Sayı 2, Tekirdağ, 2013, s. 73. (ss. 63-76.)

² Fransız yurtdışı ordusu olarak görev yapan sömürge birliklerinden Senegal Taburu'nun Kumkale muharebesindeki rolünü "çok parlak" olarak değerlendiren bir metin hakkında bkz. Colonel breveté Jean Charbonneau, *Du Soleil Et De La Gloire - La Grandiose Épopée De Nos Contingents Coloniaux*, Published by Charles-Lavauzelle & Cie, Editeurs Militaires, Paris 1931, s. 30.

³ Kumkale'ye görevlendirilen Fransız birlikleri 6'ncı Karma Alayı, 75'lik batarya, bir istihkam müfrezesi ve bir seyyar hastane idi. Bkz. Emile Vedel, *Çanakkale'de Fransız Donanması*, Yay. Haz. İlhan Güllü, Qiyas Şükrüyov, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 83.

⁴ Çanakkale Savaşları esnasında görev yapan taburlarda er mevcudu 800 ile 1000 kişi arasında değişiklik gösteriyordu. Bkz. Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2006, s. 81. Buna göre Türk birliklerinin Kumkale muharebesinde fiili olarak muharebe eden asker sayısının 2.800-3.500 kişiye ulaştığı söylenebilir.

⁵ General C. F. Aspinall Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*, C. 1, Çev., Tahir Tunay, Arma Yayınları, İstanbul 2005, s. 322.

ve 471 asker yaralı verdiğine dair başka bir kayıt tutulmuştur.⁶ Başka bir veride Kumkale’de 200 ölü, 600 yaralı olmak üzere 800 kişi zayıat verildiği kaydedilmiştir.⁷ Başka bir veride beş piyade bölüğü, 4 makineli tüfek, bir mühendis müfrezesi ve üç taburdan oluştuğu ifade edilen Fransızların, Kumkale’deki zayıatı, 6’sı deniz subayı ve 28’i denizci asker olmak üzere öldürülen, yaralanan veya kaybolan 26 subay ve 590 asker olarak belirtilmiştir.⁸ Bir başka veride Fransız zayıatı, 200 ölü, 20 kayıp, 600 yaralı olmak üzere 820 olarak belirtilmiştir.⁹ Bir başka veride Fransız zayıatınının 176 ölü, 129 kayıp olmak üzere yaklaşık 800 asker olduğu ifade edilmiş; 481 yaralının tamamının da gemilerle geri getirildiği kaydedilmiştir.¹⁰ Başka bir veriye göre Fransızlar 7’si subay 183 asker ölü, 13’ü subay 575 asker yaralı vermişlerdir.¹¹ Fransız komutan René Desmazes’a göre Kumkale muharebesinde Fransızlar 7’si subay olmak üzere 190 asker ölü, 13’ü subay 588 asker yaralı vermişlerdir.¹² Kumkale muharebesindeki Fransız birliklerinin doktoru olarak görev yapan Dr. Joseph Vassal’a göre ise Fransızlar 167 ölü, 459 yaralı ve 116 kayıp vermişlerdir.¹³

1.2. Türklerin Zayıatı

1922 tarihinde Osmanlı Erkân-ı Harbiyesi tarafından yayınlanan resmî bir eserde “*Bu cephedeki iki günlük kaybımız beş yüzü esir olmak üzere 1.730 kişidir.*” ifadesi kullanılmıştır.¹⁴ Bursalı Mehmet Nihat da Kumkale muharebesi zayıatı hakkında bu resmî kayda dayalı olarak “*muhârebe tarafeyne de çok pahalıya mâl olmuştur; bizim dört taburda 1700’den fazla zayıatımız vardı*” ifadelerini kullanmıştır.¹⁵ Kumkale’de Türk ordusunun zayıatı konusunda aynı kaynağa dayalı olarak bilgi aktarımı,

⁶ *Dardanelles Orient Levant 1915-1921* (Ce que les combattants ont écrit) Editions L’Harmattan, Fransa 2005, s. 8.

⁷ Amédée Bienaimé, *La Guerre Navale, 1914-1915, Fautes Et Responsabilités*, Paris 1920, s. 207, 213.

⁸ Capitaine de Vaisseau Diaz de Soria, *Expédition des Dardanelles*, Février-Mars-Avril 1915, Paris 1935-1936, s. 38.

⁹ Gabriel Malletterre, *Les Campagnes de 1915*, Berger-Levrault, Paris 1918, s. 129.

¹⁰ Etienne Genoud, “Le Premier Debarquement Aux Dardanelles, 25 Avril 1915”, *Rafales*, Pre Année, N. 13, Paris 1944, s. 7-8.

¹¹ Capitaine Ferrero, “Et Des Sapeurs Morts Por La France: A Gallipoli Le Genie Aux Dardanelles”, *Revue Du Génie Militaire*, Berger-Levrault & Cie, Paris (1 Juillet) 1931, s. 362.

¹² René Desmazes, [Binbaşı Demaz], *Çanakale Seferi*, Nakleden Binbaşı Bahaeddin, Büyük Erkânı Harbiye Reisliği X. Şube, Askerî Matbaa, İstanbul 1930, s. 51.

¹³ M. Onur Yurdal, “Fransız Dr. Joseph Vassal’ın İngiliz Eşine Mektupları ve Günlüğü İşığında Kumkale Çıkarması ve Muharebeleri”, *Anafarta*, Sayı 1, İstanbul 2018, s. 78.

¹⁴ *Cihan Harbi’nde Osmanlı Harekâtı Tarihi*, Cüz. 1. *Çanakale Muhârebâtı*, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet 1338, s. 23.

¹⁵ Mehmed Nihad, *Büyük Harp’te Çanakale Seferi*, Şehitlikleri İmar Cemiyeti Neşriyatı, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul 1926, s. 22.

uzunca süre devam etmiştir. Yine resmî bir kaynağa göre Kumkale muharebesindeki Türk zayıyatı 17 subay, 450 er olmak üzere 467 şehit; 23 subay, 740 er olmak üzere 763 yaralı; 5 subay, 500 er olmak üzere 505 kayıptır; toplam zayıyat ise 45 subay, 1.690 er olmak üzere 1.735 olarak belirtilmiştir.¹⁶

Ancak yukarıda söylenen bu kaydın 1915 yılında tespit edilemediği, sonradan yapılan bir çalışma ile oluşturulduğu anlaşılmaktadır. İlk günlerde yaralıların bakımsız olarak dağılması, birbirine karışan birlikler ve subay zayıyatının fazla olmasından dolayı gerekli personel işlemlerinin yapılamaması yüzünden ne kadar zayıyat verildiğinin hesaplanamadığı, sonradan taburlarda ayrı ayrı inceleme yapılarak zayıyat miktarının belirlendiği anlaşılmaktadır.¹⁷

Gerçekten de 15'inci Kolordu Kumandanı Weber Paşa, 28 Nisan 1915 tarihinde yazdığı raporda Kumkale muharebesinde şehit miktarının belli olmadığını; ancak yaralı miktarının 717 kişi olduğunu, "*Zayıyat 17 zabit, 700 (er) yaralı olup şübedânın mikdarı henüz fırkadan bildirilmemiştir.*" ifadeleri ile aktarmıştır.¹⁸ Kumkale muharebesi sırasında Müstahkem Mevki Komutanlığı Harekât Şube Müdürlüğü yapan Selahaddin Adil Bey ise zayıyat konusunda, "*17 subay ve 700 erimiz de şehit ve yaralı olarak savaş dışı bırakılmıştı.*" ifadesini hatalı olarak kullanmıştır.¹⁹ Nitekim 3'üncü Tümen Sertabibi Binbaşı İhsan Ali, 25 Nisan'dan beri devam eden muharebelerde 213 asker ve 10 subay, 26 Nisan 1915'te 329 asker ve 3 subay, 27 Nisan 1915'te 198 asker ve 4 subay, toplamda 740 asker ve 17 subayın yaralanarak hastaneye kaydedildiğini bildirmiştir.²⁰ Buna göre hastaneye kaydı yapılan yaralı sayısı, 757 kişidir. Kumkale muharebesi sırasında aktif rol alan bir askerin günlüğünde ise "*bizim şehit, yaralı subay ve er mevcudu 1.500'ün üzerinde. 500 ağır yaralımız var*" ifadeleri vardır.²¹ Görüldüğü üzere 1915 verilerinde şehit rakamı belirlenememiş olmasına rağmen 17 subay, 450 er olmak üzere 467 şehit sayısı, resmi sayı olarak kabul edil(egel)miştir.

¹⁶ *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi, 2. Kitap*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara 1978, s. 85. Türk zayıyatına dair aynı veriler için bkz. Hüsnü Özlü, "Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Muharebeleri'nde Fransızların Anadolu'ya Geçme Girişimi ve Kumkale Savunması", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 64, Ankara 2019, ss. 313-338.

¹⁷ *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi, 2. Kitap*, s. 85.

¹⁸ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl 38, Sayı 88, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 55-56 (Belge No: 2144)

¹⁹ Selahaddin Adil Paşa, *Çanakkale Cephesinden Mektuplar-Hatıralar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, s.61.

²⁰ ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 4775, Dosya Nu H2, Fihrist Nu: 1-17a'dan Yeşim Karayar, *Çanakkale Savaşları'nda Anadolu Yakası'nın Savunması ve Kumkale Muharebesi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2021, s. 142.

²¹ Şerif Güralp, *Bir Askerin Günlüğünden Çanakkale Cephesinden Filistin'e*, Güncel Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 27.

Kumkale muharebesinde her iki tarafın da esir aldığı görülmektedir.²²

2- Kumkale Muharebesi'nden Sonra Defin İşlemleri

Kayıp, esir ve yaralı olarak belirtilenler bir tarafa bırakılırsa mevcut literatüre göre Kumkale muharebesinde 180-200 kişi kadar Fransız askerinin öldüğü; 1915 yılında net rakam açıklanmamışsa da Türklere ait 17 subay²³, 450 er olmak üzere 467 şehit sayısının tespit edildiği anlaşılmaktadır.

Nitekim buna dair Fransızların 28 Nisan 1915 tarihinde Kumkale'yi tahliye etmesinin ardından Kumkale bölgesinde Türk ordusu tarafından defin işlemlerinin başlatıldığı bilinmektedir. Kumkale'de düşmana taarruz için görevlendirilen Müfrez Komutanı Binhold'un²⁴ emri ile keşif yapmak amacıyla Kumkale'ye doğru giren bir asker, Fransız tahliyesinden sonra Kumkale'de gördüklerini günlüğüne şu şekilde tarif etmiştir:

“Yanıma dört yaya süvari ile bir manga piyade alarak ilerledim. Şehit ve ağır yaralılarımızın arasından geçerek köye girdik. Düşmandan eser yoktu... Tabur, ilerleyerek lazım gelen yerleri tuttu ve faaliyete geçerek evvela yaralıları toplattı. Azıç şehitlerimiz defnedildi. Düşman ölülerini gömdük.”²⁵

²² 26 Nisan 1915 tarihli askeri bir rapora göre Fransız birliklerinde bulunanlardan bir kısmı “Müslüman kardeşlerine iltihak etmişler”; Türkler, Kumkale’de 200 esir almışlardır. Bkz. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Yıl 38, Sayı 88, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, s. 38-41 (Belge No: 2136, 2137). Fransız yazar Larcher de Türklerin 200 kadar esir aldığını ifade etmiştir. Bkz. Maurice Lacher, *Çanakale Seferi*, Yay. Haz. Murat Karataş, Açasam Yayınları, Çanakale 2008, s. 100. Ancak Selahaddin Adil Paşa, Fransızlardan 2 subay ve 19 er esir edildiğini ifade etmiştir. Bkz. Selahaddin Adil Paşa, *age*, s.61. Bir asker günlüğünde de 19 Fransız eri ile bir subayın esir edildiği kaydedilmiştir. Bkz. Şerif Güralp, *age*, s. 23. Bir Fransız topçusu Kumkale’den 488 Türk esir alındığını ifade etmektedir. Bkz. Henri Feuille, *Face aux Turcs: Gallipoli 1915*, Payot, Paris 1934, s. 34. Bir Fransız kaynağı, Fransızların Türklere 600 esir aldığını ifade etmiştir. Bkz. Amédée Bienaimé, *age*, s. 207, 210. Oglander, Fransızların Türklere aldıkları esir sayısını 450 olarak belirtmiştir. General C.F. Aspinall Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakale Gelibolu Askeri Harekâtı*, C. 1, Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s. 322. Bir başka kaynak Kumkale’de esir alınanlardan 32’sinin Türk subayı olduğunu belirtmiştir. Bkz. Etienne Genoud, *age*, s.7-8. Charles Roux’a göre de Türk esir sayısı 500’dür. Bkz. François Charles Roux, *L’Expédition des Dardanelles au jour le jour, Armand Colin*, Paris 1920, s. 52. Fransızların Kumkale’de aldığı esirlerin birlik isimleri için bkz. Yetkin İçcen, “Fransızlar Giderken 500 Esir Götürdü”, *Çanakale 1915*, Sayı 12, Haziran 2012, Yıl 4, s. 25. Fransızların Kumkale’de aldığı esirlerin bazılarının isimleri için bkz. Yeşim Karayar, *age*, s. 148-151.

²³ Tespit edilen 11 şehit subayın ismi konusunda Prof. Dr. Zerrin Günel’in 24-26 Ağustos 2006 tarihleri arasında düzenlenen I. Uluslararası Troas Değerleri Sempozyumunda “Kumkale Savaşları” başlığı ile sunduğu bildiri metni için bkz. Mehmed Celaleddin, *Harbi Umûmî’de Çanakale Muhârebât-ı Berrîyesi, Kumkale Muhârebâtı*, Yay. Haz. Murat Karataş, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007, s. 80.

²⁴ Bahsi geçen komutan, 3’üncü Topçu Alay Komutanı Yarbay Binhold’dur. Bkz. Klaus Wolf, *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi’nde Alman-Türk Askeri İttifakı*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 529.

²⁵ Bkz. Şerif Güralp, *age*, s. 24.

Fransız askerlerinden geride bırakılanların da Türk ordusu tarafından defnedildiğini belirten bu ifadenin yanı sıra Alman bir gazetecinin anılarında Kumkale’de “*Düşman, 700’ün üstünde ölüyü geride bırakmıştır.*”²⁶ ifadeleri bulunmaktadır.

Gerçekten de 28 Nisan 1915 tarihinde 39’uncu Alay 3’üncü Tabur Komutanı Binbaşı Ahmet Şevki Bey, köy içinde ve köy etrafında bulunan cesetlerin mümkün olduğu kadar az zamanda gömdürülmesini istemiştir. Defnedilme işleminin de gece karanlığından faydalanılarak yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Mümkünse cesetler üzerindeki hüviyet varakaları olanların toplattırılmasını; subay cesetlerinin kime ait olduğunun üzerlerinde bulunan hüviyet varakası veya sair evraktan anlamak mümkün olursa bildirilmesini talep etmiştir. 29 Nisan 1915 sabah saat 08.00’de 3’üncü Tabur 12’nci Bölük Komutanı Yüzbaşı Haydar, 3’üncü Tabur Komutanlığına gönderdiği cevabî yazısında “*köy dâhilinde ve bahçeliklerdeki şübede ve düşman maktulleri gömdürülmüştür*” ifadesini kullanmıştır. Aynı gün yazılan cevabî yazıda ise “*Şimdiye kadar defnedilen şübede meyanda zabit cesedine tesadüf edilmediği*” ifade edilmiştir.²⁷

39’uncu Alay 3’üncü Tabur Komutanı Binbaşı Ahmet Şevki Bey, Müfrezeye Komutanlığına 29 Nisan 1915 tarihinde yazdığı yazıda 28/29 Nisan 1915 gecesine dair “*Bu gece 100’ü müteaviş şehit defnedilmiş ve bunlardan hüviyetleri anlaşılınların künyeleri rabten takdim kılınmıştır*” ifadesini kullanmıştır.²⁸

Defin işlemleri, gece karanlığından faydalanılarak 30 Nisan ve 1 Mayıs geceleri devam etmiştir. 2 Mayıs 1915 tarihinde Yenişehir Müfrezesi Kumandanı Binhold, 3’üncü Tabur Komutanlığından şimdiye kadar 3’üncü Tabur tarafından defnedilen şehit adedinin gerçek miktarını ve henüz defnedilmeyenlerin miktarını bildirmesini talep etmiştir. Aynı tarihte 3’üncü Tabur Komutanı Binbaşı Ahmet Şevki Bey, defin işlemini yapmakla vazifelendirilmiş olan 12’nci Bölük’e yazdığı yazıda, Kumkale muharebe alanında araştırma yapılırken rastlanılan “*gereke düşman gerekse bizden ecsadın*” gömülmesini ve miktarının kaydedilmesini istemiştir. Aynı yazıda Ahmet Şevki Bey, “*Bataklığın ilerisindeki kum siperlerin yanında gerek bizden ve gerekse düşmanın bir hayli cesetleri vardır. Bir kısmı hiç gömülmemiş bir kısmı yalan yanlış*”

²⁶ Rudolf Zabel, *İstanbul İçin Savaş Bir Gazetecinin Çanakkale Savaşı Anıları*, Türkçesi Rüstem Aslan, Cümle Yayınları, Ankara 2015, s. 128.

²⁷ ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 5362, Dosya Nu: H2, Fihrist Nu: 1-18.

²⁸ ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 5362, Dosya Nu: H2, Fihrist Nu: 1-18a. Üzerinde hüviyet varakası bulunabilenlere dair raporlanan bu cevabî yazıda “*Akşam defnedilen şübedanın üzerlerinde künyeleri zühur edenlerinkileri takdim edildi*” ifadesi vardır. Bu nedenle Kumkale şehitlerine dair Mili Savunma Bakanlığı kayıtlarında ve Şehitlerimiz isimli eserde, Türk şehitlerine dair “*künyeleri zühur edenlerin*” kaydının tutulabildiği anlaşılmaktadır.

bir parça üzerlerine kum atılmış” ifadelerini kullanıp bunların “*güzelce*” gömdürülmesini talep ederken defin mekânı tarifi de yapmıştır.²⁹

39’uncu Alay 3’üncü Tabur Komutanı Binbaşı Ahmet Şevki Bey, 2 Mayıs 1915 tarihinde hem 3’üncü Tümen hem 39’uncu Alay hem de Müfrez Kumandanlıklarına gönderdiği yazıda, “*Şimdiye kadar tabur tarafından 5 yüzbaşı, 3 mülaazım ve 611 nefer ve düşmandan 2 zabıt 64 siyah + 74 beyaz nefer defnedildiği(ni)*” bildirmiştir. Bu hali ile ilk toplu rapora göre defnedilen Türk şehit sayısı, 8’i subay olmak üzere 619 kişidir; Fransızlara ait askerlerden defnedilen sayı ise 2’si subay olmak üzere 140 kişidir. Ancak Şevki Bey bu toplu rakamları içeren raporunda, defin işlemini sadece 3’üncü Tabur’un yapmadığını; bu nedenle defin işlemi yapan “*Sıhhiye Bölüğü, Cebel Topçu Taburu, 32’nci Alay kazaatı tarafından defnedilenlerin de bi’t-tabkik zammı lazım geleceği*” ifadesi ile kendisinin belirttiği rakamlara ilave yapılması gerektiğini yazmıştır. Şevki Bey, sadece 3’üncü Tabur’un 1 Mayıs 1915 gecesine kadar 619 Türk, 140 Fransız askerinin defnedildiği bilgisini verdiği bu resmî raporunda, henüz defnedilmemiş şehitlerin varlığından “*dün akşam bizzet görüldüğü üzere Kumkale’nin cenubunda sabilde 5-6, kumluktaki tel örgü civarında 10-15 düşman neferi; tel örgüsüyle bataklık arasındaki kumlukta tahminen 30-40 kadar şehit bulunduğu ve bunların bu akşam defni icra edileceğini*” ifade ederek bahsetmiştir. Bu hali ile 1 Mayıs 1915 gecesine kadar 3’üncü Tabur tarafından defnedilmiş 649-659 Türk askeri ile 170-180 Fransız askeri söz konusu edilmiştir. Tüm bunlara ilaveten raporunun sonuna bir de “*hâşîye*” eklenerek “*21 kol, 12 bacak da ayrıca gömülmüştür.*” ifadesine yer verilmiştir.³⁰

39’uncu Alay 3’üncü Tabur Komutanı Binbaşı Ahmet Şevki Bey’in defin işlemini gerçekleştiren 12’nci Bölük askerlerine karşı, şehit sayısının miktarının tespiti konusunda titiz davranılması gerektiği konusunda uyarıları bulunmaktadır. Bu meyanda Ahmet Şevki Bey, defnedilenlerin miktarı konusunda hata yapmamak adına “*Yarı gömülmüş olan şübedayı tamamıyla defnettığınızı bildiriyorsunuz. Çünkü bildirilen 18 şübede içinde bunlar da dâhil midir? Yoksa bu 18 şehit açıkta olup da tarafınızdan gömülenler midir? Bu cibeti izah etmemişsiniz. Yani 18 şehit evvelce yarı gömülüp bu defa tarafınızdan tamamıyla gömdürülen ve açıkta bulunup da keza tarafınızdan gömdürülenlerin mevcuduna ilavesi mi lâzım geliyor?*” diye sorarak yarı gömülmüş olanlar tekrar gömüldüğünde defnedilen miktara bunların katılmaması gerektiği yönünde bir uyarıda da bulunmuştur.³¹

39’uncu Alay 3’üncü Tabur Komutanı Binbaşı Ahmet Şevki Bey, 4 Mayıs 1915 tarihinde Müfrez Komutanlığına yazdığı yazıda, her ne kadar bir önceki

²⁹ ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 5362, Dosya Nu: H2, Fihrist Nu: 1-19a.

³⁰ ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 5362, Dosya Nu: H2, Fihrist Nu: 1-19a.

³¹ ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 5362, Dosya Nu: H2, Fihrist Nu: 1-20a.

yazısında “*tahminen 30-40 şehit bulunduğu*” ifadesini kullanmışsa da 3 Mayıs 1915 gecesi 12 şehit daha defnedildiğini bildirmiştir. Aynı raporunda Binbaşı Ahmet Şevki Bey, Kumkale muharebe alanında hiç ceset kalmadığını şu tarifile izah etmiştir:

*“Mezarlıktan köye giden yoldan itibaren Menderes’e ve köy muhit-i haricisine kadar olan mntıkada hiçbir ceset kalmamıştır. Keza köy dâhili ve köyün cenubundaki tel örgüsü ve bataklık civarı dâhil olmak üzere bu mntıkada da hiçbir ceset kalmamıştır.”*³²

Henüz defnedilmemiş olanlara dair Binbaşı Ahmet Şevki Bey’in verdiği rakamlar tahmini olduğu için hesaba katılmazsa bu hali ile 3’üncü Tabur tarafından 4 Mayıs 1915 tarihine kadar Kumkale’de defnedilen net şehit sayısı 8’i subay olmak üzere 631’e ulaşmıştır; defnedilen Fransız asker sayısı ise 2’si subay olmak üzere 140 kişidir. Başka bir ifadeyle Kumkale’de 1915 yılının Mayıs ayının ilk günlerine kadar sadece 3’üncü Tabur tarafından defnedilen net kişi sayısı 771 kişidir.

3- Kumkale Muharebesi Yoğun Çatışma Alanı

Kumkale, eski ismi ile Sultanhisarı Kalesi, 1659 yılında inşası tamamlanmış olduğu anlaşılan bir savunma yapısıdır. Biga Kazası’nın Ezine Nahiyesi’ne bağlı Kumkale Köyü ise, 1660 yılında kaleye inşa edilen caminin vakfı için yapılan evlerin temelini oluşturduğu; bu hali ile 17’nci yüzyılın sonlarında kalenin etrafında oluşan 300 haneli bir köydür. Bu köyde hamam, değirmen ve caminin yanı sıra kale varoşunda ekmek fırını, yemekhane, terzi, mumcu, çorbacı, kasap, börekçi, bakkal, nalçı ve berber gibi dükkânlar da bulunmaktadır.³³ 19’uncu yüzyıl sonlarında 676 hane ile 2.000 nüfuslu bir kasabaya dönüşen Kumkale Kazası, Kumkale merkezinde 200’ü Müslüman olan 229 hane şeklindedir.³⁴ Bu köy, 1915 yılına kadar varlığını sürdürmüş; Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi üzerine köy halkı Kumkale’den çıkarılmış; bu bölge askerî alan olmuştur. (Bkz. Görsel 1)

³² ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 5362, Dosya Nu: H2, Fihrist Nu: 1-21.

³³ Detaylı bilgi için bkz. Oğuzhan Altuntaş, *1658-1750 Arasında Bahr-i Sefid Boğazı’nın Savunması: Seddülbahir-Sultanhisarı (Kumkale)*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2021.

³⁴ Detaylı bilgi için bkz. Feyyaz Şeker, *19. Yüzyıl Ortalarında Kal’a-i Sultanîye Sancağına Bağlı Kumkale Kazasının Sosyo-Ekonomik Durumu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.

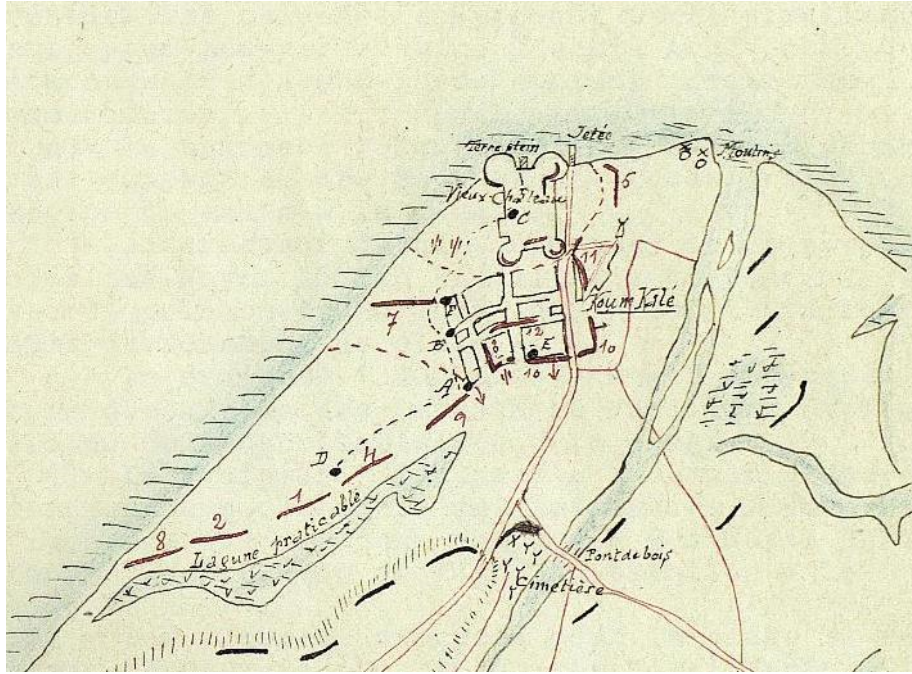
Görsel 1: 19'uncu Yüzyıl Sonlarına Doğru Kumkale Köyü

Kumkale, Çanakkale Boğazı girişinin Anadolu yakası ucunda; batı ve kuzeyini kaplayan deniz, güneyini kesen bataklık ve doğusunu kesen Menderes nehri arasında konumlanmaktadır. Köyün güneyindeki bataklık ile Menderes nehri arasında bir köy mezarlığı bulunmaktadır. Kumluk arazide, etrafı coğrafi sınırlılıklarla tespit edilmiş bu alan, askerî açıdan da sınırlılıklar barındırmaktadır. Kumkale muharebesi, içerisinde kale ve boşaltılmış yerleşim mekânları da olan, yaklaşık 0,6 kilometrekarelik dar bir alanda gerçekleşmiştir. (Bkz. Görsel 2)

Görsel 2: 20'nci Yüzyıl Başlarında Kumkale Köyü Sınırları

Fransız birlikleri, ilk çıkarma günü olan 25 Nisan 1915 tarihinde, yeterli savunma gücüne sahip olmayan Kumkale kalesini ve köyünü tamamen ele geçirmiş; köyün dışına da tel örgüler çekmiştir. Nitekim Fransız Demaze, “Köyden dışarı çıkamıyorduk. Türkler köprüünün yanındaki mezarlığı, Menderes çayının sağ sahilindeki siperleri, Orhaniye sırtını kuvvetli surette işgal etmişlerdi” şeklinde not almıştı.³⁵ Fransızların kimi ölülerini ilk amfibi harekât esnasında, henüz karaya ayak basmadan vermiş oldukları bilirse de Fransızların tahkim ettiği alan Kumkale köyünün tamamı, Türk birliklerinin taarruz yönlü tahkim ettikleri yer ise köy mezarlığıdır. (Bkz. Görsel 3)

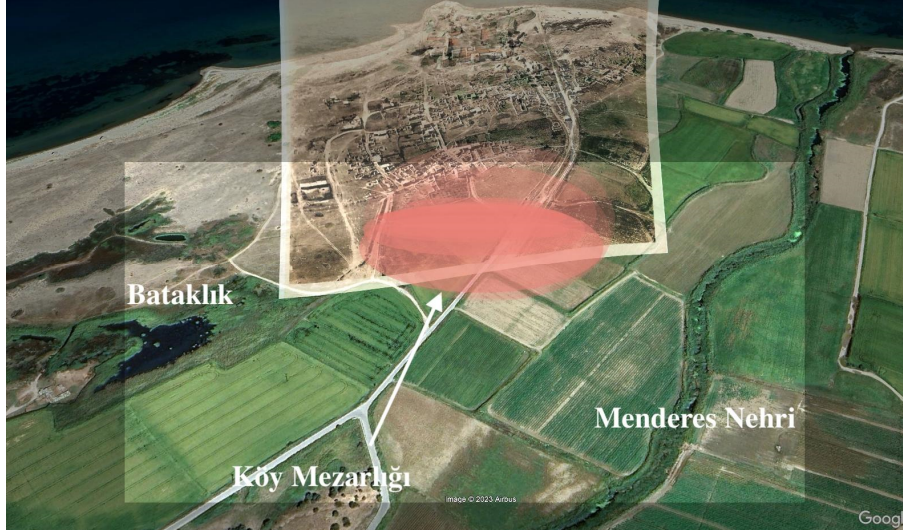
Görsel 3: Kumkale Muharebesi'nde Fransız Tabkimatı

En yoğun muharebeler, köy mezarlığı ile Kumkale köyünün dışında kalan alanda yaşanmıştır. Fransızları Kumkale'den atmak için yapılan Türk taarruzları gece ve gündüz sürmüştür; kimi zaman köy içlerine kadar girilmişse de en yoğun çatışmalar, Kumkale köyünün dışında Fransızlar tarafından yapılan tel örgülerinin önünde yaşanmıştır. Kumkale köyünün dışına kurulan tel örgüleriyle ilgili olarak Fransız Komutan Rueff, 29 Nisan 1915 tarihinde yazdığı raporda “tellerimizde

³⁵ René Desmazes, *age*, s. 51.

öldürülmeye gelen Türklere büyük katliamlar” yaşatıldığını ifade etmiş; “Biz önemli kayıplar verdik ama düşmanlarımız çok daha büyük” demiştir.³⁶

Türk taarruz noktasının mezarlık alanından başlayıp Kumkale köyüne doğru yapıldığı, Türk siper bölgesi olan mezarlık alanının Fransızlar tarafından ele geçirilemediği; Fransızların Kumkale köyünü tuttukları, Türklerin ise Kumkale köyünü ele geçirmek için taarruzlar yaptıkları bilinmektedir. Bu nedenle en yoğun çatışma alanı, bataklığın doğusu, Menderes nehrinin batısı, Kumkale köy mezarlığının kuzeyi ve Fransız tel örgüleri nedeniyle Kumkale köyünün dışıdır. (Bkz. Görsel 4)

Görsel 4: *Kumkale Muharebesi'nde Yoğun Çatışma Alanı*

Sonuç

25-27 Nisan 1915 tarihleri arasında cereyan eden Kumkale muharebesinde Fransız birliklerinin zayıatları konusunda birbirine yakın verilere ulaşılmışken Türklerin zayıatı konusunda, her ne kadar resmî bir zayıat sayısı mevcutsa da, farklı rakamlara ulaşılmıştır. Genelkurmay'ın resmi rakamlarına göre Kumkale muharebesindeki zayıat, 17 subay, 450 er olmak üzere 467 şehit olarak belirtilmesine rağmen, Kumkale muharebesinin hemen sonrasında defin işlemini yapmakla görevli 39'uncu Alay 3'üncü Tabur Komutanı Binbaşı Ahmet Şevki

³⁶ *Les Armées Françaises Dans La Grande Guerre*, Tome VIII. 8, Volume 1, Ministère de la Guerre, état-major de l'armée, Service Historique, (Annexe No 99), Paris 1924, s. 168-169, 171.

Bey'in titiz ve özenle tuttuğu raporlarına göre sadece 3'üncü Tabur, 8'i subay olmak üzere 631 şehit defnetmiştir. Ayrıca Ahmet Şevki Bey, Sıhhiye Bölüğü, Cebel Topçu Taburu ve 32'nci Alay birliklerinin de bölgede defin faaliyetinde bulunduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan, Ahmet Şevki Bey'in verdiği rakamın en az olduğu kabul edilse dahi, Kumkale muharebesinde şehit sayısına dair resmi verinin eksik olduğu, şehit miktarının çok daha fazla olduğu anlaşılmıştır.

39'uncu Alay 3'üncü Tabur Komutanı Binbaşı Ahmet Şevki Bey, Fransız askerlerinden de 2'si subay olmak üzere 140 kişi defnedildiğini kaydetmiştir. Yine bölgede defin işleriyle ilgilenen diğer birliklerin de Fransız askerlerini defnetme ihtimali yüksektir. Fransız askerlerinden defnedilenlerin Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar bölgede kaldıkları anlaşılacakla birlikte Fransızların Türkler tarafından Kumkale'ye defnedilen askerlerine dair muharebeler sonrasında çalışma yaptığına dair bir veriye ulaşılamamıştır.

Kumkale köyü, coğrafi alan açısından batı ve kuzeyinde deniz; güneyinde Bataklık ve doğusunda Menderes Nehri olması bakımından sınırlı bir alanı kapsamaktadır. Türk birliklerinin tahkimatı, Kumkale köyünün güneydoğusunda kalan bataklıkla Menderes nehri arasındaki eski Türk mezarlığıdır. Tekrarlanan Türk taarruzları, bu mezarlıktan Kumkale köyüne doğru yapılmıştır. Fransızların köy dışına konumlandıkları tel örgüleri, Türk birliklerinin en fazla zayıt verdikleri alana dair önemli bir işarettir. Türk taarruzları esnasında bir kez bu tel örgüleri aşarak Kumkale içlerine girildiyse de geri püskürtülmüş; Fransız tel örgüleri önünde çetin çatışmalar gerçekleşmiştir.

Bölgedeki defin işlemleri, Fransızların 28 Nisan 1915 tarihinde Kumkale'yi tahliye etmesinin ardından Türk ordusu tarafından başlatılmıştır. Coğrafi konumu nedeniyle Birleşik Filo'nun açık hedefi olan Kumkale'de defin işlemleri, gece karanlığından istifade edilerek gerçekleştirilmiştir. Buna ilaveten genel defin sayısına kıyasla küçük miktardaki definlerin parça parça ve dağınık bir şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır. Sadece 3'üncü Tabur tarafından defnedilen 8'i subay 631 şehit ile 2'si subay 140 Fransız askeri olmak üzere toplam 771 kişinin, gece karanlığından faydalanılarak ve kısa sürede yapılması nedeniyle, çatışma alanının en yoğun olduğu kısma defnedilmiş olma ihtimali çok yüksektir.

Günümüzde Kumkale muharebe alanında 1915 yılının anısına Türklere veya Fransızlara ait bir anıt ya da bir şehitlik bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

1- Arşiv Kaynakları

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Yıl 38, Sayı 88, Ankara 1989. (Belge No: 2136, 2137, 2144)

ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı) Arşivi, BDH (Birinci Dünya Harbi Kataloğu), Klasör Nu: 5362, Dosya Nu: H2, Fihrist Nu: 1-18.

ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 5362, Dosya Nu: H2, Fihrist Nu: 1-18a.

ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 5362, Dosya Nu: H2, Fihrist Nu: 1-19a.

ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 5362, Dosya Nu: H2, Fihrist Nu: 1-20a.

ATASE Arşivi, BDH Klasör Nu: 5362, Dosya Nu: H2, Fihrist Nu: 1-21.

2- Makaleler

BENE, Krisztián, “Les Troupes Coloniales Françaises Dans La Grande Guerre”, *Humanitas*, Sayı 2, Tekirdağ, 2013, ss. 63-76.

CAPITAİNE FERRERO, “Et Des Sapeurs Morts Por La France: A Gallipoli Le Genie Aux Dardanelles”, *Revue Du Génie Militaire*, Berger-Levrault & Cie, Paris (1 Juillet) 1931, ss. 357-378.

GENOUD, Etienne, “Le Premier Debarquement Aux Dardanelles, 25 Avril 1915”, *Rafales*, Pre Année, N. 13, Paris 1944, ss. 7-8.

İŞÇEN, Yetkin, “Fransızlar Giderken 500 Esir Götürdü”, *Çanakkale 1915*, Sayı 12, Haziran 2012, Yıl 4, ss. 20-25.

Les Armées Françaises Dans La Grande Guerre, Tome VIII. 8, Volume 1, Ministère de la Guerre, état-major de l'armée, Service Historique, (Annexe No 99), Paris 1924, ss. 168-171.

ÖZLÜ, Hüsnü, “Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Muharebeleri'nde Fransızların Anadolu'ya Geçme Girişimi ve Kumkale Savunması”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 64, Ankara 2019, ss. 313-338.

YURDAL, M. Onur, “Fransız Dr. Joseph Vassal'ın İngiliz Eşine Mektupları ve Günlüğü Işığında Kumkale Çıkarması ve Muharebeleri”, *Anafarta*, Sayı 1, İstanbul 2018, ss. 76-86.

3- Kitaplar

BİENAİMÉ, Amédée, *La Guerre Navale, 1914-1915. Fautes Et Responsabilités*, Paris 1920.
Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi, 2. Kitap, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara 1978.

CAPITAİNE DE VAISSEAU DÍAZ DE SORÍA, *Expédition des Dardanelles*, Février-Mars-Avril 1915, Paris 1935-1936.

- CHARBONNEAU, Colonel breveté Jean, *Du Soleil Et De La Gloire - La Grandiose Epopée De Nos Contingents Coloniaux*, Published by Charles-Lavauzelle & Cie, Editeurs Militaires, Paris 1931.
- Ciban Harbi'nde Osmanlı Harekâtı Tarihçesi, Cüz 1. Çanakkale Muhârebâtı*, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet 1338.
- Dardanelles Orient Levant 1915-1921* (Ce que les combattants ont écrit) Editions L'Harmattan, Fransa 2005.
- DESMAZES, René [Binbaşı Demaz], *Çanakkale Seferi*, Nakleden Binbaşı Bahaeddin, Büyük Erkânı Harbiye Reisliği X. Şube, Askerî Matbaa, İstanbul 1930.
- FEUILLE, Henri, *Face aux Turcs: Gallipoli 1915*, Payot, Paris: 1934.
- KLAUS, Wolf, *Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbi'nde Alman-Türk Askeri İttifakı*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014.
- LACHER, Maïce, *Çanakkale Seferi*, Yay Haz. Murat Karataş, Açasam Yayınları, Çanakkale 2008.
- MALLETERRE, Gabriel, *Les Campagnes de 1915*, Berger-Levrault, Paris 1918.
- MEHMED CELALEDDİN, *Harbi Umûmî'de Çanakkale Muhârebât-ı Berrîyesi, Kumkale Muhârebâtı*, Yay. Haz. Murat Karataş, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007.
- MEHMED NİHAD, *Büyük Harp'te Çanakkale Seferi, Şehitlikleri İmar Cemiyeti Neşriyatı, İlhami-Fevzi Matbaası*, İstanbul 1926.
- OGLANDER, General C. F. Aspinall, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*, C. 1, Çev., Tahir Tunay, Arma Yayınları, İstanbul 2005.
- ROUX, François Charles, *L'Expédition des Dardanelles au jour le jour, Armand Colin*, Paris 1920.
- SANDERS, Liman Von, *Türkiye'de Beş Sene*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2006.
- SELAHADDİN ADİL PAŞA, *Çanakkale Cephesinden Mektuplar-Hatıralar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- GÜRALP, Şerif, *Bir Askerin Günlüğünden Çanakkale Cephesinden Filistine*, Güncel Yayıncılık, İstanbul 2003.
- VEDEL, Emile, *Çanakkale'de Fransız Donanması*, Yay. Haz. İlhan Güllü, Qiyas Şükrüyov, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.
- ZABEL, Rudolf, *İstanbul İçin Savaş Bir Gazetecinin Çanakkale Savaşı Anıları*, Türkçesi Rüstem Aslan, Cümle Yayınları, Ankara 2015.

Tezler

- ALTUNTAŞ, Oğuzhan, "1658-1750 Arasında Bahr-i Sefid Boğazı'nın Savunması: Seddülbahir-Sultanbırası (Kumkale)", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2021.

KARAYAR, Yeşim, *Çanakkale Savaşları'nda Anadolu Yakası'nın Savunması ve Kumkale Muharebesi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2021.

ŞEKER, Feyyaz, *19. Yüzyıl Ortalarında Kal'a-i Sultanîye Sancağına Bağlı Kumkale Kazasının Sosyo-Ekonomik Durumu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.